

УДК 378

DOI <https://doi.org/10.32782/academ-ped.psyh-2025-2.10>**Андрій ІЛЬЄНКО**

аспірант кафедри педагогіки та психології,

Вищий навчальний заклад «Університет імені Альфреда Нобеля»

admin5747@proton.mi

ORCID: 0000-0002-8968-8424

МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ СВІДОМОСТІ МАЙБУТНІХ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ

Анотація. Мета статті полягає у висвітленні змісту моделі формування мовної свідомості майбутніх держслужбовців. **Методологія** дослідження ґрунтується на поєднанні аксіологічного (усвідомлення мови як цінності), культурологічного (усвідомлення мови як елемента носія культури), когнітивно-комунікативного (осмислення мовних структур як основи професійної комунікативної діяльності), особистісно орієнтованого (виявлення особливостей мовного й мовленнєвого розвитку) і діяльнісного (орієнтація на активну мовну практику через участь у публічних заходах) підходів щодо формування мовної свідомості майбутніх державних службовців із принципами державності, правової легітимності, комунікативної доцільності, мовленнєвої культури, особистої відповідальності, міжкультурної толерантності, системного мовленнєвого вдосконалення. **Наукова новизна** полягає в тому, що через оновлення змісту навчального контенту форм (аудиторних і позааудиторних) і методів (когнітивно-аналітичних, інтерактивних, методів саморефлексії та співпраці) навчальної взаємодії в межах освітньої програми «Публічне управління та адміністрування», а також організації підвищення кваліфікації державних службовців спроектовано модель формування мовної свідомості майбутніх державних службовців. **Висновки.** Теоретичне обґрунтування моделі формування мовної свідомості майбутніх держслужбовців у процесі фахової підготовки представлено на рівні концептуального, змістово-процесуального та діагностико-результативного блоків.

Ключові слова: державні службовці, модель, мовна свідомість, фахова підготовка майбутніх державних службовців, публічне управління й адміністрування.

Andriy ILIENKO

Postgraduate Student at the Department of Pedagogy and Psychology,

Higher Educational Institution "Alfred Nobel University"

Admin5747@proton.mi

ORCID: 0000-0002-8968-8424

MODEL OF FORMATION OF LANGUAGE AWARENESS OF FUTURE CIVIL SERVANTS

Abstract. The purpose of the article is to present the content of the model for forming the linguistic consciousness of future civil servants. The research **methodology** is based on a combination of axiological (awareness of language as a value), cultural (awareness of language as an element of culture), cognitive-communicative (understanding of language structures as the basis of professional communicative activity), personality-oriented (identification of the characteristics of language and speech development) and activity-oriented (focus on active language practice through participation in public events) approaches to the formation of language awareness among future civil servants with the principles of statehood, legal legitimacy, communicative expediency, speech culture, personal responsibility, intercultural tolerance, and systematic speech improvement. **The scientific novelty** lies in the fact that through the updating of the content of educational content forms (classroom and extracurricular) and methods (cognitive-analytical, interactive, self-reflection and collaboration methods) of educational interaction within the educational programme 'Public Management and Administration', as well as in the organisation of professional development for civil servants, a model for the formation of language awareness among future civil servants has been designed. **Conclusions.** The theoretical justification of the model for shaping the linguistic awareness of future civil servants in the process of professional training is presented at the level of conceptual, content-procedural and diagnostic-resultative blocks.

Key words: civil servants, model, language awareness, professional training of future civil servants, public management and administration.

© А. Ільєнко, 2025

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

Постановка проблеми. Мовна свідомість як категорія цінностей людини входить до обов'язкових особистісних утворень фахівців, які означили для себе життєву місію бути посадовцем державної служби. Сформована мовна свідомість особистості виявляється в усвідомленому послугуванні мовою в різних видах життєдіяльності – і усвідомлення свідчить про те, що особистість знає мову (усі її аспекти), розуміє важливість вибору певної мовної стратегії щодо комунікації в конкретному випадку, популяризує свою мову серед різних соціальних спільнот (у тому числі професійних), представляє особливий особистісний стиль мовного виявлення. Щодо мовної свідомості державного службовця маємо означити ще один аспект її виявлення – принципове усвідомлене послугування українською мовою не лише у фаховій діяльності (у частині виконання службових повноважень), а й у приватному житті, що стає ознакою цілісної особистості, її свідомого вибору й правдивості.

З огляду на те що державним службовцем може бути будь-який фахівець, якщо він обирає професійну реалізацію в державній службі, маємо констатувати, що мовна свідомість має стати обов'язковою компетенцією таких посадовців. Нині в Україні існують можливості фахової підготовки до здійснення менеджменту на державних посадах шляхом навчання на освітніх програмах за спеціальністю «Публічне управління та адміністрування», а також варіанти додаткової кваліфікації – шляхом навчання на курсах підвищення кваліфікації в межах підготовки до державної служби. Таким чином, видається необхідним зауважити, що формування мовної свідомості державного службовця має бути систематизовано в освітніх процесах означених способів підготовки фахівців для державної служби, а отже, актуальності набуває створення педагогічної моделі організації означеного процесу.

Аналіз джерел та останніх досліджень. У педагогічному словнику трактування поняття «модель» (із лат. «*modus*» – міра, франц. «*modele*» – зразок, еталон, стандарт) представлено як штучно створений об'єкт у вигляді схеми, креслення, математичних знаків, формул тощо, який є аналогом, заміником досліджуваного об'єкта, відтворює в більш простому, зменшеному вигляді структуру,

властивості, взаємозв'язки між елементами [2, с. 276]. Варто зауважити, що в означеному розумінні модель і педагогічна модель видаються майже ідентичними за змістом. Однак результати аналізу низки наукових джерел означили наявність неоднозначного тлумачення терміна «педагогічна модель».

За твердженням М. Томашевської [8], у педагогіці моделі використовують у двох варіантах. У першому випадку їх застосовують для уточнення, конкретизації, розширення уявлень про складні педагогічні процеси, об'єкти педагогічної дійсності. Модель постає як аналог будь-якого об'єкта, процесу, при цьому відображає предмет не безпосередньо, а через сукупність цілеспрямованих дій: конструювання моделі; її теоретичний та експериментальний аналіз; зіставлення результатів аналізу з характеристиками оригіналу; виявлення розбіжностей між ними; інтерпретацію отриманої інформації, пояснення виявлених властивостей, зв'язків; практичну перевірку результатів моделювання.

Другий варіант використання моделей прогнозує побудову, конструювання педагогічних процесів (упорядкування компонентів процесу, побудова ієрархії цілей). У такому випадку модель слугує прообразом педагогічного процесу, необхідним компонентом проектування останнього. Цей вид моделі застосовують у педагогіці для оптимізації структури й поліпшення планування навчального матеріалу, для управління пізнавальною активністю, раціональної організації навчально-виховного процесу, діагностики, прогнозування, коригування навчання [8].

Важливо зазначити, що звернення до процесів моделювання в педагогічних дослідженнях дає науковцям змогу схематично представити структуру досліджуваного процесу, що має на меті формування конкретного утворення разом зі змістовим наповненням цієї схеми особливими компонентами – засобами педагогічного впливу. Отже, якщо модель у наукових дослідженнях виконує теоретичну (дає змогу реалізувати специфічний образ дійсності відповідно до діалектичних закономірностей її розвитку) і практичну (описує модель як інструмент і засіб наукового пошуку) функції, то «педагогічне моделювання» набуває характерних рис, що відображають особливості чинної педа-

гогічної системи в спеціально створеному об'єкті, який є педагогічною моделлю [7, с. 51].

Мета статті полягає в представленні змісту моделі формування мовної свідомості майбутніх держслужбовців.

Виклад основного матеріалу. У створенні моделі формування мовної свідомості майбутніх держслужбовців ми будемо дотримуватися принципу представлення інформації про означений процес на рівні концептуального, змістово-процесуального й діагностико-результативного блоків.

У **концептуальному блоці** визначаємо мету моделювання – формування мовної свідомості майбутніх державних службовців; методологічні підходи – як наукову основу дослідження та принципи організації означеного в меті процесу.

Методологічними підходами щодо формування мовної свідомості майбутніх державних службовців визначаємо аксіологічний, когнітивно-комунікативний, особистісно-орієнтований, культурологічний і діяльнісний.

Аксіологічний підхід орієнтує на усвідомлення мови як цінності, що формує культурну й національну ідентичність; передбачає розвиток мотивації до використання державної мови як вираження професійної етики та громадянської позиції. Науковці Л. Коваленко та С. Жарая засвідчують, що ціннісне ставлення до державної мови керівних кадрів (державних службовців) покликане сприяти підвищенню мовної стійкості громадян [4, с. 92].

Аксіологічний підхід досить логічно перегукується з **культурологічним**, спрямованим на усвідомлення особистістю ролі мови як елемента *носія культури*, засобу репрезентації українських державницьких цінностей. На рівні культурології вбачаємо цінність акцентів на *інтеркультурній комунікації*, що набуває важливості в умовах багатоетнічного суспільства. Ірина Фаріон наголошує на цінності норм української мови – як важеля її автентичності, зауважуючи при цьому, що тоталітарний режим, коли не вдається знищити мову нескореного народу, створює реформи, які спалюють її природні норми, уподібнюючи до панівної великодержавної, що й відбувалося впродовж усієї історії української мови [9]. Варто погодитися з В. Кузнецовим, який поєднує когнітивний і комунікативний

підходи в **когнітивно-комунікативний**, що представляє осмислення мовних структур, їх аналіз і критичне ставлення як основу комунікативної готовності фахівця до професійної діяльності. З точки зору когнітивно-комунікативного підходу відбувається аналіз мови як головного засобу спілкування, а її вивчення впливає на якість отримання, зберігання, оброблення, перероблення й використання знань, які людина отримала за допомогою мови [5, с. 147]. Автор означає основні причини виникнення цього підходу: переміщення в центр граматики синтаксису та синтаксичних відношень; визнання творчого характеру мови; визначення семантичного компонента як невід'ємного складника мови; появу ідей про пізнавальний характер мови; розроблення проблем штучного інтелекту [5]. Важливим для формування мовної свідомості майбутніх держслужбовців видається **особистісно орієнтований підхід**, що підкреслює індивідуальні особливості мовного розвитку: стиль мислення, попередній мовний досвід, самооцінку; сприяє розвитку професійної рефлексії через аналіз власної мовної поведінки в діловому середовищі. У межах означеного підходу О. Глазова розглядає мовну особистість як *homo loquens* і її внутрішні комунікативні стратегії, що дає змогу враховувати особистісні й психологічні чинники мовної поведінки [1]. На думку О. Лавриненко, у моделі мовної особистості однаковою мірою представлено лінгвістичний, психологічний і біологічний складники, елементи яких виражаються в трьох різних компонентах мовної особистості: когнітивному, мотиваційному й емоційному [6]. У межах **діяльнісного підходу** мовна свідомість державного службовця орієнтує його на активну мовну практику через участь у публічних заходах, дебатах, прес-конференціях; реалізується через занурення в мовні ситуації, типові для держслужби. Науковий дискурс широко представляє практику формування й розвитку мовних компетенцій на різних рівнях та з огляду на різні комунікативні ситуації, що загалом відображуються у своєрідній комунікативній поведінці особистості. Яскравим прикладом діяльнісного підходу до розвитку мовної свідомості державного службовця маємо визнати досвід Н. Єльнікової та А. Стецюк, які представляють практику впровадження інтер-

активних технологій (квести, рольові ігри) під час підготовки курсантів правозахисних органів [3].

У межах методології дослідження маємо означити принципи формування мовної свідомості державних службовців, а саме:

– принцип державності, який визнає українську мову як державну, що є основою комунікації у сфері управління, а отже, зобов'язує державного службовця володіти нею на належному рівні для виконання своїх професійних обов'язків;

– принцип правової легітимності, що ґрунтується на законах України, які регламентують та унормовують функціонування української мови в суспільному просторі, і формує правосвідомість мовного вибору й мовної поведінки посадовця;

– принцип комунікативної доцільності, що орієнтує на доречність вибору мовленнєвих форм і засобів у різних управлінських ситуаціях, а також забезпечує ефективну взаємодію з громадянами;

– принцип мовленнєвої культури, який визначає важливість етики спілкування, дотримання норм літературної мови, уникнення суржику, а отже, передбачає постійне вдосконалення культури мовлення;

– принцип особистої відповідальності, що передбачає усвідомлення рівня якості власного мовлення у вирішенні професійних завдань і рефлексію й самоконтроль власного мовлення;

– принцип міжкультурної толерантності, який визначає цінність культурного різноманіття суспільства, що, своєю чергою, сприяє толерантності в мовній взаємодії полімовних спільнот або локальних територій;

– принцип системного мовленнєвого вдосконалення, що відбивається в планованих заходах з підвищення мовної компетентності – через диверсифіковані способи підвищення кваліфікації та самоосвіти.

Змістово-процесуальний блок моделі формування мовної свідомості майбутніх державних службовців відбивав реалізацію експерименту, зокрема через деталізацію *змісту навчання*. Так, *оновлено зміст навчальних дисциплін*: «Українська мова за професійним спрямуванням» – унесено навчальний контент про мовні стратегії публічної комунікації; «Теорія і практика правозастосування» – доповнено

темами механізми забезпечення норми Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної»; «Соціологія» – доповнено темою «Регіональні особливості мовної картини України»; «Стратегічне управління» – доповнено темою «Стратегія розвитку і популяризації державної мови у Південно-Східних регіонах України»; «Комунікативне управління» – доповнено темою «Особливості організації публічної комунікації влади і суспільства у медійному просторі та соціальних мережах».

У межах практик оновлено зміст взаємодії з базами практик, зокрема в площині аналітичної діяльності студентів щодо моніторингу використання української мови в публічному просторі громадських місць; створення бази мінітренінгів з української мови для персоналу різних бізнесів; створення ідей щодо облаштування рекреаційних зон для дитячих майданчиків україномовним контентом тощо.

Заплановано роботу студентів у межах громадських об'єднань з метою волонтерської допомоги для внутрішньо переміщених осіб з огляду на їхню інтеграцію в україномовний соціальний простір м. Дніпра.

У межах змістово-процесуального блоку означено основні методи навчальної взаємодії суб'єктів експерименту, що мали стати ефективними для формування мовної свідомості майбутніх державних службовців.

Когнітивно-аналітичні методи: аналіз мовних ситуацій (кейси, інциденти): розгляд реальних прикладів службового мовлення; мовно-правовий аналіз документів: інструкцій, постанов, наказів; мовні аудити: оцінювання якості публічної комунікації органів влади.

Інтерактивні методи: дебати й публічні обговорення: розвивають мовленнєву активність, аргументацію, етичну риторичку; рольові ігри: моделювання ситуацій держслужби – звернення громадян, доповіді, консультації; метод проектів: підготовка комунікативних стратегій для органів влади (зокрема інформаційних кампаній).

Методи саморефлексії: мовні щоденники: студенти фіксують мовні труднощі й шляхи їх подолання; портфоліо комунікативних досягнень: збирання текстів, публічних виступів, зразків мовлення.

Методи співпраці: кооперативне навчання: підготовка презентацій і повідомлень у малих

групах; мовні майстерні: обговорення спільних текстів, редагування ділових листів, рішень тощо.

Потребували змістового оновлення й форми організації навчання: аудиторні (практичні заняття з мовної комунікації (на основі модулів: «Комунікативна стратегія в держслужбі», «Мовна політика України», «Риторика публічного управління»); семінари-обговорення мовної етики, норм законодавства про мову, соціолінгвістичних аспектів; інтердисциплінарні лекції з участю юристів, психологів, журналістів), так і позааудиторні (мовні тренінги на базі ЦНАПів, місцевих адміністрацій; онлайн-курси/вебінари з ділової української мови; мовні квести та практичні ігри у Moodle, Google Forms тощо).

Діагностико-результативний блок передбачав контроль, самоаналіз, корекцію недоліків у розвитку досліджуваного утворення; діагностику кінцевого рівня сформованості мовної свідомості майбутніх державних службовців. Діагностику розглядали як засіб

включення студентів у корекційну роботу над собою з огляду на усвідомлення важливості сформованого утворення для практичної діяльності державного службовця та публічної особи.

Висновки. Отже, теоретичне обґрунтування моделі формування мовної свідомості майбутніх держслужбовців у процесі фахової підготовки, представлене на рівні концептуального, змістово-процесуального й діагностико-результативного блоків, дає можливість усвідомити план і зміст реалізації наукового експерименту з вирішення проблеми формування мовної свідомості майбутніх державних службовців.

Перспективою подальших досліджень визначаємо реалізацію й оцінювання ефективності запропонованої моделі формування мовної свідомості майбутніх державних службовців. Важливим аспектом наступних наукових розвідок видається аналіз ефективності елементів моделі для професійного самовдосконалення працюючих державних службовців у межах підвищення кваліфікації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Глазова О. Мовна особистість як homo loquens – людина, яка творить і сприймає висловлювання. *Методичні діалоги*. 2014. № 1–2. С. 23–29. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/9052>.
2. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 374 с.
3. Єльнікова Н.І., Стецюк А.І. Іншомовна лексика в мовленні курсантів-правоохоронців. *Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених, курсантів та студентів* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (21 червня 2024). Харків : ХНУВС, 2024. С. 637–640.
4. Коваленко Л., Жарая С. Мовна стійкість державних службовців і посадових осіб як ключова риса громадянина українського суспільства. *Науковий вісник Вінницької академії безперервної освіти. Серія «Екологія. Публічне управління та адміністрування»*. 2023. № 4. С. 90–95. URL: <https://journals.academ.vinnica.ua/index.php/eco-pa/article/view/89/85>.
5. Кузнецов В.І. Когнітивно-комунікативна модель мовної компетентності курсантів та студентів вищих навчальних закладів. *Мова і право* : матеріали Всеукр. наук.-практ. семінару (м. Дніпро, 6 листопада 2019 р.). Дніпро : ДДУВС, 2019. С. 146–148.
6. Лавриненко О.Л. Конструювання концептуальної моделі мовної особистості. URL: <http://vuzlib.com/content/view/851/94>.
7. Міжкультурна комунікація: теорія і соціальна практика : методичні рекомендації до курсу. Київ : КНУ імені Т.Г. Шевченка, 2019. URL: <https://dphs.univ.kiev.ua/files/mkk2019.pdf>.
8. Томашевська М.О. Підготовка майбутніх викладачів педагогічних дисциплін до професійної взаємодії засобами інтерактивних технологій : дис. ... доктора філософії : 015 / Мукачівський держ. ун-т. Мукачево, 2020. 283 с.
9. Фаріон І.Д. Мовна норма: знищення, пошук, віднова (культура мовлення публічних людей) : монографія. 3-тє вид., допов. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2013. 331 с.

REFERENCES:

1. Hlazova, O. (2014) *Movna osobystist yak homo loquens – lyudyna, yaka tvoryt' i spryymaye vyslovlyuvannya* [A linguistic personality as homo loquens – a person who creates and perceives utterances]. *Metodychni dialohy – Methodical dialogues*, 1–2, 23–29. Retrieved from: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/9052> [in Ukrainian].

2. Honcharenko, S.U. (1997). *Ukrayinskyu pedahohichnyy slovnyk [Ukrainian pedagogical dictionary]*. Kyiv: Lybid. 374 p. [in Ukrainian].
3. Yelnikova, N.I. & Stetsyuk, A.I. (2024). Inshomovna leksyka v movlenni kursantiv-pravookhorontsiv [Foreign vocabulary in the speech of law enforcement cadets]. Aktual'ni problemy suchasnoyi nauky v doslidzhennyakh molodykh uchenykh, kursantiv ta studentiv. Vseukrayins'ka naukovo-praktychna konferentsiya – Current problems of modern science in the research of young scientists, cadets and students All-Ukrainian scientific and practical conference (P. 637–640). Kharkiv: KhNUVS [in Ukrainian].
4. Kovalenko, L. & Zharaya, S. (2023). Movna stiykist derzhavnykh sluzhbovtiv i posadovykh osib yak klyuchova rysa hromadyanyna ukrayins'koho suspil'stva [Linguistic stability of civil servants and officials as a key feature of a citizen of Ukrainian society]. *Naukovyy visnyk Vinnyts'koyi akademiyi bezpererвної osvity. Seriya "Ekolohiya. Publichne upravlinnya ta administruvannya" – Scientific Bulletin of the Vinnytsia Academy of Continuing Education. Series "Ecology. Public Management and Administration"*, 4, 90–95. Retrieved from: <https://journals.academ.vinnica.ua/index.php/eco-pa/article/view/89/85> [in Ukrainian].
5. Kuznetsov, V.I. (2019). Kohnityvno-komunikatyvna model' movnoyi kompetentnosti kursantiv ta studentiv vyshchych navchal'nykh zakladiv [Cognitive-communicative model of language competence of cadets and students of higher educational institutions]. *Mova i pravo: materialy Vseukr. nauk.-prakt. Seminaru – Language and law: materials of the All-Ukrainian scientific-practical seminar*, (P. 146–148). Dnipro: DDUVS [in Ukrainian].
6. Lavrynenko, O.L. Konstruyuvannya kontseptual'noyi modeli movnoyi osobystosti [Constructing a conceptual model of linguistic personality]. Retrieved from: <http://vuzlib.com/content/view/851/94> [in Ukrainian].
7. *Metodychni rekomendatsiyi do kursu "Mizhkul'turna komunikatsiya: teoriya i sotsial'na praktyka" (2019)*. [Methodological recommendations for the course "Intercultural Communication: Theory and Social Practice"]. Kyiv, Taras Shevchenko National University of Kyiv. Retrieved from: <https://dphs.univ.kiev.ua/files/mkk2019.pdf> [in Ukrainian].
8. Tomashevs'ka, M.O. (2020). Pidhotovka maybutnikh vykladachiv pedahohichnykh dystsyplin do profesiynoyi vzayemodiyi zasobamy interaktyvnykh tekhnolohiy [Preparing future teachers of pedagogical disciplines for professional interaction using interactive technologies] *Candidate's thesis*. Mukachevo State University. Mukachevo [in Ukrainian].
9. Farion, I.D. (2013). *Movna norma: znyshchennya, poshuk, vidnova (kul'tura movlennya publichnykh lyudey) [Language norm: destruction, search, restoration (speech culture of public figures)]*. Ivano-Frankivsk: Misto NV [in Ukrainian].

Дата надходження статті: 31.07.2025

Дата прийняття статті: 03.09.2025

Опубліковано: 27.10.2025